

uiteenjagen! — en eerst in 1948 zal het de gewesten Gelderland en Utrecht beschoren zijn, hierover eensgezind te besluiten. Maar de eeuwen door waren de bezwaren en strijdpunten niet van de lucht. Reeds bij placaat van 1555 stelt Karel V vast dat het verzanden van den Eem, zoowel door Geldersch als Utrechtsch water veroorzaakt wordt en moeten alle communititeiten hulp verleenen bij het baggerwerk. Is ook dit probleem geen historisch „kluifje”, als wij verklappen dat de Staten van Utrecht in Januari 1950 nog een geanimeerde discussie wijdden aan het uitbaggeren van de Eem!

En wie zou de „Grebbeleinie” kunnen vergeten, dit verdedigingswerk der Oranje-Strategen uit de 17de eeuw, waar én in 1940, én in 1945 de strijd een einde nam; en dat als vestingwerk in de 19de eeuw was dood verklaard.

Waarlijk, de Geldersche Vallei biedt wel een uitzonderlijk gevarieerd, historisch menu, dat intusschen verwerkt dient te worden, zal deze van nature geschapen „eenheid” topographisch, sociaal-economisch, en bovenal ook agronomisch, tot volle, harmonieuze ontwikkeling geraken.

Dankbaar „research” werk wacht hier op afdoening.

Want al moge een staatkundige grens — historisch gegroeid — deze eenheid middendoor deelen, zulks is overbrugbaar gebleken, nu Gelre en Utrecht op een zoo gewichtig punt als dat der waterlossing dezer landstreek, het „eens” zijn geworden.

Rijk gevarieerd noemden wij dit menu! Inderdaad! — het noodt, historisch gesproken — tot smullen.

En al moge er dan — culinair — op aan te merken zijn, dat het met zijn „ijsgerecht” aanvangt, wat verlet den historicus hier bij het heden te beginnen en terug te werken tot die grijze praehistorie, waar wij in den geologischen opbouw der Vallei hare eenheid onverbrekkelijk verankerd vinden. Want dáár is het, dat de bodem hare historie documenteert en zij niet behoeft te steunen op de subjectievere visie, aan menselijke geschillen en convenanten ten grondslag liggend.

W. H. DE BEAUFORT.

IETS OVER DE VECHTSTREEK.

Evenals de geschiedenis van ons vaderland kan de historie van de Vechtstreek in drie periodes verdeeld worden. Een zuiver Utrechts karakter was het kenmerk van het eerste dezer tijdperken: de middeleeuwen. De macht van de bisschop domineerde in die tijd in het midden van ons land en daarmee ook aan de Vecht. Aan hem behoorde o.a. het tolhuis, dat aan de mond van de rivier bij Muiden stond en van waaruit men de kortste verbinding van de hoofdstad van het Sticht met de zee kon controleren. De bis-

schop bezat ook het slot te Vreeland, waarvan tegenwoordig niet meer dan enkele sporen over zijn. Het moet vroeger een geduchte vesting geweest zijn, waarmee de prelaat zijn buurman, de graaf van Holland, uit het land kon houden.

Om de bisschop was een kring van adellijke leenmannen geschaard, die overal in de diocees hun kastelen en kasteeltjes hadden; ook in de Vechtstreek zetelden zij. Tot de grootste adellijke huizingen behoorde het slot Zuilen, gebouwd om een binnenplaats, met torens op de hoeken, een versterkt poortgebouw en omringd door een natte gracht. Van hetzelfde type, doch minder omvangrijk, moeten de kastelen geweest zijn die tot de Franse vernielingen van 1672 Maarssen en Breukelen beheersten, alsook het voormalige huis Cronenburgh onder Loenen. Ook Nijenrode behoorde min of meer bij deze groep (ofschoon de aanleg onregelmatiger was) en tenslotte het niet aan de Vecht gelegen slot De Haar. Oudere „kastelen” waren evenwel niet veel meer dan binnen grachten gelegen blokhuisen, waaraan een poort of een toren nog een enigszins weerbaar karakter konden geven; zo Bolestein te Maarssen en Oudaen. Het huis Nederhorst vormde een tussenphase tussen het grote en het kleine Vecht-kasteel. Opmerkelijk is dat, onafhankelijk van de omvang, dezelfde heerlijke rechten aan de verschillende „ridderhofsteden” konden zijn verbonden.

Halverwege de middeleeuwen begon de wereldlijke macht van de Utrechtse bisschop te tanen, terwijl die van zijn nabuur, de graaf van Holland, toenam. Grote stukken van het Sticht wist deze allengs door geweld onder zijn macht te brengen. Het verst stootte Holland in het noorden door, waar het na Amsterdam het ganse Gooi, Muiden en de Vechtmond inclusief onderwierp. Pas bij de vesting van Vreeland werden de graven tot stilstand gebracht. Maar in de buurt stichtte in de dertiende eeuw Floris V als tegenwicht het Muiderslot als een Hollandse sterkte. Herhaaldelijk hebben de bisschoppen getracht deze te veroveren, en voor korte tijd is ze dit ook wel gelukt. Jan van Arkel resideerde zelfs een poosje te Muiden. Doch op de lange duur wist Holland zich te handhaven.

Niet alleen met geweld drong de Hollandse annexatie in het Utrechtse door; ook op vredige wijze, door huwelijk en vererving, kwamen in de late middeleeuwen soms Hollanders in het bezit van kastelen aan de Vecht. Eén van hen (om een voorbeeld te noemen) was Frank van Borssele, de bekende echtgenoot van Jacoba van Beieren. Hij voerde onder zijn vele titels die van heer van Zuilen.

De Hollandse infiltratie blijkt de overgang te vormen naar het tweede tijdvak, dat van de nieuwe geschiedenis, dat aan de Vecht de Hollandse, of beter nog: de Amsterdamse periode genoemd kan worden. Maar eerst trad, in de 16de eeuw, een tijd van stilstand in. De Utrechtse adel presteerde aan de Vecht nagenoeg niets

meer, de Hollanders vertoonden zich nog maar weinig. Doch buiten de grenzen van het Sticht begon de nieuwe kracht op te komen, die men weldra ook aan de oevers van de Vecht zou leren kennen: Amsterdam was haar grote tijd begonnen. Haar kooplieden verdienden spoedig reeds in scheepvaart en visserij sommen gelds, die voor de begrippen van toen zó enorm waren, dat het bedrijf zelf geen gelegenheid meer bood, de overwinst geheel te beleggen. Véél geld kwam hierdoor vrij voor ontplooiing van weelde. En wat kon een betere en degelijker ontplooiing van weelde zijn dan het aankopen, respectievelijk het aanleggen van eerst een zomertuin, maar al spoedig een volledige buitenplaats, die tegelijkertijd luxueus kon zijn én lucratief? Zo verrees — niet zonder het reeds eerder in de Zuidelijke Nederlanden gegeven voorbeeld, dat op zijn beurt weer op nieuwe Franse en Italiaanse ideeën betreffende het buitenleven terugging — in de 17de en de eerste helft der 18de eeuw rondom de koopstad aan het IJ de ganse kring van buitenverblijven, die niet in de laatste plaats tot haar roem hebben bijgedragen. Alle wegen die van de stad naar buiten leidden werden hiermee omzoomd; de Vecht, de belangrijke verbinding van Amsterdam met Utrecht en verder met Arnhem en Duitsland, werd een van de meest geliefde buitenplaatsgebieden. Voortaan was zij Hollands, meer in het bijzonder nog: Amsterdams van karakter. Oude ridderhofsteden kregen nieuwe bewoners. Amsterdamsse kooplieden, die nieuwe tuinen lieten aanleggen en die de huizen soms bij de smaak van de tijd lieten aanpassen. De nieuwe buitenhuizen, die nu in grote getale tussen de Middeleeuwse kastelen in werden gebouwd, kregen, na een periode van overgang en zoeken, definitief de blok-vorm, die architecten als Philips Vingboons kort tevoren voor het grachtenhuis in de stad hadden geschapen. Twee verdiepingen hoog werden zij, met een voordeur in het midden, ramen daarnaast en daarboven, streng symmetrisch gegroepeerd; dan een gootlijst, waarop een hoog tentdak met statige schoorstenen en ijzeren windvanen. Heel wat Amsterdamsse buitenhuizen zijn in deze trant opgetrokken. Die aan de Vecht (b.v. Nieuwerhoek, Weerestein, Bijdorp en Boom- en Bosch en Vechtvliet in hun oudste vorm) weken slechts in onderdelen af van die in de Beemster of in Kennemerland, aan Amstel en aan Gein. Op den duur werd het type uitgebreid met een aan de achterzijde uitspringende zaal, b.v. Queeckhoven en Vreedehoff. Bij deze mathematisch berekende huizen behoorden geometrisch-strengere tuinen. Hoe deze geweest zijn, weten wij van oude gravures; geeneen hiervan is echter in de Vechtstreek tot op heden bewaard gebleven.

De bloei van het Amsterdamsse stadshuis-buiten heeft, met kleine variaties in de decoratie van deuromlijstingen en goot-console, de gehele 17de en 18de eeuw voortgeduurd. Het vasthouden aan de eenmaal ingeburgerde grondvorm heeft op den duur echter ver-

starrend gewerkt. Dit is logisch verklaarbaar: wederom treedt hier een verschijnsel op, dat parallel loopt aan onze vaderlandse geschiedenis. In de 18de eeuw bleef de maatschappelijke samenstelling van onze Republiek in grote lijnen, zoals zij in de 17de eeuw geweest was, en dit betekende op den duur dat zij verouderde. Zo ook de Hollandse buitenplaats op de klei of het veen.

De nieuwste tijd zou andere denkbeelden brengen, ook op het gebied van het buitenleven. De Romantiek liet de mens niet meer, zoals de 17de eeuw dit deed, verlangen naar een natuur die schoon geacht werd in de eerste plaats omdat zij vruchtdragend was, maar naar een zoeken van de pure, niet aan economische overwegingen gebonden, schoonheid van het landschap. De 19e eeuw prefereerde bossen en heide boven het vruchtbare lage land. Daarmee was de Vechtstreek als buitenplaatsgebied ten dode opgeschreven. Talrijke huizen en tuinen gingen in de tijd van Napoleon en kort daarna te gronde. Niets rest tegenwoordig meer van de voormalige pracht van Retersburg en Vijverhof, van het wijdse Huis ter Meer te Maarssen, van Wallenstein, het Huis te Loenen, Zijdebalen en zo veel andere, eens bekende goederen. De buitens die bleven, stonden niet meer in het centrum van de belangstelling. Voortaan trok de vacatieganger naar de Veluwezoom, het Kleefse of nog verder van huis; de Amsterdamse forens vestigde zich in de Kennemer Duinstreek en het Gooi. De Utrechters kwamen niet aan de weer vrijgekomen Vecht terug; zij genoten nu van de schoonheid der Utrechtse heuvelrug.

Wij behoeven ons relaas echter niet in mineur te eindigen. Want na deze derde periode is het begin van een vierde, het allernieuwste tijdperk, te onderscheiden: dat van de monumentenzorg. Deze sloopt niet meer de historische schoonheid, zoals de 19de eeuw het maar al te vaak gedaan heeft, maar zij probeert te bewaren, hetgeen het voorgeslacht lief was. Onze generatie moge misschien minder belangstelling voor de geschiedenis hebben dan die der Romantiek, zij is — merkwaardige tegenstelling! — in dit opzicht zeker actiever en zal daardoor wellicht meer bereiken.

R. VAN LUTTERVELT.

UTRECHTSCH FOLKLORE

De provincie Utrecht is door haar centrale ligging sterk beïnvloed door de folklore van de haar omringende gewesten.

Het boerenhuis vertegenwoordigt het Saksische type, al of niet vermengd met het Friesche, maar ook het Zuidhollandsche en wijkt niet af van de Geldersche en Zuidhollandsche boerenwoningen.

Even eenvoudig als het boerenhuis is de Utrechtsche boerenwagen, die de kleurige versiering mist, welke men elders in ons